



# basic education

Department:  
Basic Education  
**REPUBLIC OF SOUTH AFRICA**

## NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RA VUMBIRHI (SAL)

PAPILA RA 2 (P2)

HUKURI 2012

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na 12 wa tipheji.

## Giridi yo kombisa vuswikoti.

## XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YO KOREKETA XITSALWANA (40)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhanyana	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi
	80–100%	70–79%	60–69%	50–59%	40–49%	30–39%	0–29%
	22½–28	20–22	17–19½	14–16½	11½–13½	8½–11	0–8
VUNDZENI NA NKUNGUHATO	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi vuenti. -Mahungu ya na nthontlho naswona ya hiutekile. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi hantswekeke no twisisaka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka kahle. -Mahungu ya koka rinoko naswona ya tsakisa. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi kombisaka vutshila no twisisaka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi ndlela yo ringanela. -Mahungu ya tsakisa naswona ya khawisa. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi xi nga kahle swinene naswona xa twisisaka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi ndlela ya le xikarhi. -Mahungu i ya le xikarhi kambe ya pfumala vuxokoxoko. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi enerisaka naswona xa twisisaka.	-Vundzeni i byo enela. Ku na ku kayivela ka nhlokomhaka. -Mahungu ya tala ku fambelana na nhlokomhaka, kambe ku na mbuyelelo wa timhaka. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana xo enela, xo twisisaka naswona xi na nhlokomhaka.	-A hi minkarhi hinkwayo laha vundzeni byi twakalaka naswona byi pfumala nhlokomhaka. -Mahungu lama boxiwaka a ma tsakisi naswona ku tale ngopfu mbuyelelo wa timhaka. -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka leswaku xitsalwana xi kunguhatiwile/ mpfapfarhutiwile kambe xitsalwana xi andlariwile hi xiyimo xa le hansi.	-Vundzeni bya huhula swinene naswona byi pfumala nhlokomhaka. -Mahungu lama boxiwaka a ma tsakisi naswona ku tale ngopfu mbuyelelo wa timhaka. -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka leswaku xitsalwana xi kunguhatiwile/ mpfapfarhutiwile kambe xitsalwana xi andlariwile hi xiyimo xa le hansi.

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

T.B.M

Phendla S.Q

LTM

RIRIMI, XITAYILI & KU HLELA	6-7	5-5½	4½	3½-4	3	2½	0-2
<b>Khodi: RXH</b>  <b>(7 WA</b> <b>TIMARAKA</b>	-Lemuka nkoka wa matirhiselo ya ririmi hi ndlela ya vukhela. -Ririmi na mahikahatelo swi tihisiwile hi nkhaqato. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo. -Mahlawulelo ya marito lama tirhisiwaka i ya xiyimo xa le henhla. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokombhaka hi ndlela yo hlawuleka. -Xitsalwana a xi na swihoxo hi ku va xi xopaxopiwele no hleriwa.	-Lemuka nkoka wa matirhiselo ya ririmi, matirhiselo ya mahikahatelo swi tihisiwile hi mfanelo. -Kota ku katsa na ririmi ro gega hi mfanelo. -Tirhisa tindlela to hambanahambana ta mahlawulelo ya marito hi mfanelo. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokombhaka. -Xitsalwana a xi na swihoxo hi ku va xi xopaxopiwele no hleriwa.	-Vumbirhi byo kota ku lemuka matirhiselo ya ririmi hi ndlela ya vukhela bya tikomba. -Ririmi na mahikahatelo swi tala ku va swi tirhisiwa hi mfanelo. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela ya le henhlyana. -Mahlawulelo ya marito lama tirhisiwaka a ya fambelani na nhlokombhaka. -Hi minkarhi yo tala xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokombhaka. -Xitsalwana a xi talangi swihoxo hi ku va xi xopaxopiwele no hleriwa.	-Kota ku lemukanyana nkoka wa matirhiselo ya ririmi. -Matirhiselo ya ririmi i ya mtovelo naswona mahikahatelo i ya le xikarhi. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela ya le xikarhi. -Mahlawulelo ya marito i ya le xikarhi. -Hakanyingi xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku fambelana na nhlokombhaka. -Hambileswi xitsalwana xi nga xopaxopiwa no hleriwa, xi pfa xi va na swihoxo.	-Matirhiselo ya ririmi hi lamo enela. -Matirhiselo ya ririmi ya kayivela naswona minkarhi yinwana mahikahatelo ya na swihoxo. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela yo enela. -Mahlawulelo ya marito i yo enela. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi kayivela nhlokombhaka. -Hambileswi xitsalwana xi nga xopaxopiwa no hleriwa, xi pfa xi va na swihoxo leswi nga erivaleni.	-Matirhiselo ya ririmi i ya madyondza. -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile naswona mahikahatelo ya na swihoxo. -Wa tikeriwa ku kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo. -Mahlawulelo ya marito i ya madyondza. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwanga hi mfanelo. -Hambloko xitsalwana xi xopaxopiwele no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona a xi twisekei.	-Matirhiselo ya ririmi ya tsanile swinene. -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile naswona mahikahatelo ya na swihoxo swo tala. -Wa tikeriwa ku kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo. -Marito a ya hlavurivi hi mfanelo. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwanga hi mfanelo eka xitshurwa hinkwaxo. -Hambloko xitsalwana xi xopaxopiwele no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona a xi twisekei.
<b>XIVUMBEKO</b>  <b>Khodi: X</b>  <b>(5 WA</b> <b>TIMARAKA)</b>	-Ku na nkhlukelano eka malukelo ya nhlokombhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela yo kongoma yo hlawuleka swinene. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano swinene. -Vulehi byi fambelana na swilaveko swa xitsalwana.	-Ku na nkhlukelano eka malukelo ya nhlokombhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela yo kongoma swinene. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi mfanelo swinene. -Vulehi hi lebyi faneleke.	-Malukelo ya timhaka to tala ya fambelana na nhlokombhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela leyi faneleke. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi mfanelo. -Vulehi hi lebyi faneleke.	-Malukelo ya timhaka ya fambelana na nhlokombhaka. -Vuxokoxoko byinwana byi andlariwile ku ya hi swilaveko swa nhlokombhaka. -Swivulwa na tindzimana swi na swihoxo kambe xitsalwana xa twiseka. -Vulehi byi tala ku va lebyi faneleke.	-Malukelo ya timhaka tin'wana ya fambelana na nhlokombhaka. -Ku na vuxokoxokonyana lebyi andlariweke hi ndlela leyi twisekaka. -Swivulwa na tindzimana swi na swihoxo kambe xitsalwana xa twiseka. -Xitsalwana xi lehe/ kome ngopfu.	-Malukelo ya timhaka tin'wana a ya fambelani na nhlokombhaka. -Minkarhi yin'wana vuxokoxoko bya huhula naswona hungu leri a ri vulaka a ri koti ku kumbeteleka. -Swivulwa na tindzimana i swa madyondza. -Xitsalwana xi lehe/ kome ngopfu.	-Malukelo ya timhaka eka xitsalwana hinkwaxo a ya fambelani na nhlokombhaka. -Vuxokoxoko lebyi andlariweke bya huhula. -Swivulwa na tindzimana swi pfuvapfuvanile naswona a swi na nandzelelano. -Xitsalwana xi lehe/ kome ku titula mpimo swinene.

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla 5.9  
LAM

## XIYENGE XA B: RHUBIRIKI YO KOREKETA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA (20)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80–100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70–79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhanyana 60–69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50–59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40–49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30–39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0–29%
<b>VUNDZENI, NKUNGUHATO &amp; XIVUMBeko</b>	<b>11½–14</b> -Ku na vutivi byo hlawuleka ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketi, mahungu hi lamo kongoma swinene eka xitsalwambiko hinkwaxo naswona a nga humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swinene naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxoxoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko lexi hantswekeke swinene no twisiseka.	<b>10–11</b> -Ku na vutivi bya kahle swinene ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketi, madyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma naswona a nga tali ku huma emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxoxoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	<b>8½–9½</b> -Ku na vutivi bya kahle ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Madyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma kambe u pfa a humanyana emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano naswona vuxoxoxoko byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	<b>7–8</b> -Ku na vutivi bya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko madyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni kambe a swi onhi mongo wa mhaka. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano va le xikarhi naswona vuxoxoxoko byin'wana byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xo twisiseka xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	<b>6–6½</b> -Ku na vutivi byo enela ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko madyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka wu pfa wu nga twali. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wo enela naswona ku na vuxoxoxoko bya madyondza byo seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi xo enela no twisiseka. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela yo enela ku ya hi swilaveko swa matsalelo, kambe ku na swihoxo leswi lo tirigandla, etivaleni.	<b>4½–5½</b> -Vutivi lebyi nga kona i bya madyondza ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Madyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi talangi ku va na nkhlukelano naswona ku na vuxoxoxoko byitsongo lebyi seketela nhlokomhaka. -Hambileswi nkunguhato/ mpapfarhuto wu nga endliwa, xitsalwambiko a xi ringanelangi ku va xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi naswona xitsalwambiko a xi andlariwile kahle. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela milawu ya matsalelo, naswona ku na swihoxo leswi kavanyetaka monga.	<b>0–4</b> -Ku pfumaleka vutivi bya matsalelo ya switsalwambiko. -Madyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi na nkhlukelano naswona ku na vuxoxoxokonyana lebyi seketelaka nhlokomhaka. -Nkunguhato/ mpapfarhuto a swi andlariwile hi ndlela ya kahle naswona maandlalelo ya xitsalwana i ya xiyimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.

Vundzeni bya papila lexi a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntisariso

Phendla

TBM  
5.9  
LW

## NSC – Memorandum

RIRIMI, XITAYILI & KU HLELA	5-6	4½	4	3-3½	2½	2	0-1½
<p>-Milawu ya xivumbeko yi tirhisiwile hi mfanelo na hi ndlela ya vutlhari swinene.</p> <p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile va wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tala ku va xi tirhisiwile hi mfanelo ku ya hi swilaveko swa rhlokombhaka.</p> <p>-Xitsalwambiko a xi talelangi hi swihoxo hikuva xi xopaxopiwele no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile va wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tala ku va xi tirhisiwile hi mfanelo ku ya hi swilaveko swa rhlokombhaka.</p> <p>-Xitsalwambiko a xi talelangi hi swihoxo hikuva xi xopaxopiwele no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Vulongoloxamarito byi kahle naswona marito ya hlaveka kahle.</p> <p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tala ku fambelana na rhlokombhaka.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na swihoxonyana hikuva xi xopaxopiwele no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Vulongoloxamarito i bya le xikarhi. Swihoxo a swi onhi nkhluko wa mingo.</p> <p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile hi ndlela yo amukeleka ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tirhisiwile hi ndlela yo enela.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na swihoxo swa le xikarhi hikuva xi xopaxopiwele no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Vulongoloxamarito i byo enela naswona ku na swihoxo swo tala.</p> <p>-Ntivoririmi wa kayivela naswona a wu enelang ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Matirhisalo ya xitayili, ya pfa swi nga twiseke.</p> <p>-Hambilo</p> <p>-Xitsalwambiko xi xopaxopiwele no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.</p> <p>-Xitsalwambiko xi komile/lehile swinene.</p>	<p>-Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mingo wa mhaka.</p> <p>-Ntivoririmi wa ha lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, a xi tirhisiwile hi mfanelo.</p> <p>-Hambilo</p> <p>-Xitsalwambiko xi xopaxopiwele no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.</p> <p>-Xitsalwambiko xi komile/lehile swinene.</p>	<p>-Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mingo wa mhaka.</p> <p>-Ntivoririmi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, a xi fambelani na rhlokombhaka.</p> <p>-Hambilo</p> <p>-Xitsalwambiko xi xopaxopiwele no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.</p> <p>-Xitsalwambiko xi komile/lehile swinene.</p>	<p>-Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mingo wa mhaka.</p> <p>-Ntivoririmi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, a xi fambelani na rhlokombhaka.</p> <p>-Hambilo</p> <p>-Xitsalwambiko xi xopaxopiwele no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.</p> <p>-Xitsalwambiko xi komile/lehile swinene.</p>

Vundzeni bya papila leru a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntshariso

Phendla

TB.M  
S.G  
L.M

## XIYENGE XA C: RHUBIRIKI YO KOREKETA SWITSALWAMBICO SWO KOMA (20)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80–100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70–79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhanyana 60–69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50–59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40–49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30–39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0–29%
<b>VUNDZENI, NKUNGUHATO &amp; XIVUMBICO</b>	<b>11½–14</b> -Ku na vutivi byo hlawuleka ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehlekele, mahungu hi lamo kongoma swinene eka xitsalwambiko hinkwaxo naswona a nga humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swinene naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfaphutho byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle swinene no twisiseka. -U landzelerile milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	<b>10–11</b> -Ku na vutivi bya kahle swinene ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehlekele, madyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma huma emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swi na nkhlukelano naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfaphutho byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle swinene no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya xivumbeko.	<b>8½–9½</b> -Ku na vutivi bya kahle ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Madyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma kambe a pfa a humanvana emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya mpfaphutho byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya xivumbeko.	<b>7–8</b> -Ku na vutivi bya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko madyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni kambe a swi onhi mongo wa mhaka. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wa le xikarhi naswona vuxokoxoko byin'wana byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfaphutho byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa amukeleka xa Ririmi ra Vumbirhi ro Engetela. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela ya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa matsalelo.	<b>6–6½</b> -Ku na vutivi byo enela ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko madyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka wu pfa wu nga twali. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wo enela naswona ku na vuxokoxoko bya madyondza byo seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfaphutho byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa enela no twisiseka xa Ririmi ra Vumbirhi ro Engetela. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela yo enela ku ya hi swilaveko swa matsalelo, kambe ku na swihoxo leswi nga lo tiangandla, erivaleni.	<b>4½–5½</b> -Vutivi lebyi nga kona i bya madyondza ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Madyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi tali ku ya na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxoko byisongo lebyi seketela nhlokomhaka. -Hambileswi nkunguhato/ mpfaphutho wu nga endliwa, xitsalwana a xi ringanelangi ku va xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.	<b>0–4</b> -Ku pfumaleka vutivi bya matsalelo ya switsalwambiko. -Madyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxokonyana lebyi seketela nhlokomhaka. -Nkunguhato/ mpfaphutho a swi andlariwile hi ndlela ya kahle naswona maandlalelo ya xitsalwana i ya xiyimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.

Vundzeni bya papila leru a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntshariso

Phendla

T.B.M  
S.G  
L.M

RIRIMI, XITAYILI & KU HLELA	5-6	4½	4	3-3½	2½	2	0-1½
Khodi: RXH  (6 WA TIMARAKA)	-Mlawu ya xivumbeko yi tirhisiwile hi nkhaqato na hi ndlela ya vutlhari swinene. -Xitsalwambiko xi lukiwile hi ndlela yo hlawuleka hi ku landzelala mlawu ya vulongoloxamarito. -Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya xikongomelo xa vaamukeri mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tirhisiwile hi nkhaqato swinene ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi hava na xihoxo na xin'we hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa. -Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.	-Xitsalwambiko xi lukiwile kahle. -Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tala ku amukeleka -Xitsalwambiko xi na swihoxonyana hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	-Xitsalwambiko i xa le xikarhi. Swihoxo a swi onhi nkhuuko wa mongo. -Ntivoririmi wu tirhisiwile hi ndlela yo amukeleka ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tirhisiwile hi ndlela yo enela. -Xitsalwambiko xi na swihoxo swa le xikarhi hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa. -Xitsalwana xi tala ku va na vulehi lebyi faneleke.	-Xitsalwambiko i xo enela naswona ku na swihoxo swo tala. -Ntivoririmi wa kayivela naswona a wu enelang ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Matirhiselo ya xitayili, ya pfa ya nga twisiseki. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo. -Xitsalwana xi komile/lehile swinene.	-Xitsalwambiko i xya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka. -Ntivoririmi wa ha lava ku antswisiwa naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, a xi tirhisiwangi hi mfanelo. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala. -Xitsalwana xi komile/lehile swinene.	-Xitsalwambiko i xa xiyimo xa le hansi swinene naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka. -Ntivoririmi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, a xi fambelani na nhlokomhaka. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona xi hianganisa nhloko. -Xitsalwana xi komile/lehile swinene.	

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntisariso

T.B.m  
Phendla S.g  
LNM

**MAAVELO YA TIMARAKA**

**XIYENGE XA A: XITSALWANA: 40 WA TIMARAKA**

VUNDZENI NA NKUNGUHATO	(VN):	28
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	07
XIVUMBEKO	(X):	<u>05</u>
		40

**XIYENGE XA B: XITSALWAMBIKO XO LEHA: 20 WA TIMARAKA**

VUNDZENI, NKUNGUHATO NA XIVUMBEKO	(VNX):	14
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	<u>06</u>
		20

**XIYENGE XA C: XITSALWAMBIKO XO KOMA: 20 WA TIMARAKA**

VUNDZENI, NKUNGUHATO NA XIVUMBEKO	(VNX):	14
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	<u>06</u>
		20



## **SWILETELO SWA MAKOREKETELO**

### **XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA**

#### **XIVUTISO XA 1**

Mukamberiwa a nga nghenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

##### **1.1 RUNGULA HI RENDZO LERI U NGA TSHAMA U VA NA RONA.**

- Siku, nkarhi na ndhawu.
- Lava u fambeke na vona.
- Muxaka wa xifambo.
- Xikongomelo xa rendzo.
- Mafambelo.
- Leswi u swi voneke/dyondzeke.
- Nkarhi lowu u fikeke ha wona na wo suka u tlhelela ekaya.
- Leswi u tiphiniseke swona.

[40]

##### **1.2 RUNGULA HI SIKU LERI KEREKE LEYI U NGHENAKA EKA YONA YI NGA PHAKELA SWISIWANA SWA LE NDHAWINI YA KA N'WINA SWAKUDYA.**

- Siku, nkarhi na ndhawu
- Vito ra kereke na mufundhisi.
- Ntshungu.
- Van'wamahungu.
- Varhangeri va muganga.
- Swihungaso.
- Muyimeri wa vaphakeriwa.
- Ku pfala ntirho.

[40]

##### **1.3 RUNGULA HI NTIRHO LOWU A WU RI KONA WA KU PFURIWA KA TLILINIKI EMUGANGENI WA KA N'WINA.**

- Siku, nkarhi na ndhawu.
- Vuyeni.
- Ntshungu.
- Xivumbeko xa muako.
- Xivulavuri xa siku na hungunkulu.
- Swihungaso.
- Swakudya.
- Ku pfala ntirho.
- Ku khensa.

[40]

1.4 **RUNGULA HI NKHUVO WA VUYIMBELERI LOWU U NGA TSHAMA U WU VONA.**

- Siku, nkarhi na ndhawu.
- Swiyimbeleri leswi a swi ri kona.
- Ntshungu.
- Muxaka wa vuyimbeleri.
- Vuhlayiseki.
- Nkarhi wa ku hela ka nkhuvo.

[40]

1.5 1.5.1 **Xifaniso xa 1: xa mhelembe.**

- Mudyondzi a nga hlamusela hi swihari hi ku angarhela kumbe hi ku kongomisa eka timhelembe.
- A nga hlamusela hi khombo ra ku dlayiwa ka timhelembe.
- Mudyondzi a nga ha hlamusela hi leswi swi fambelanaka na swihari.

[40]

1.5.2 **Xifaniso xa 2: xa ntlangu wa bolo ya milenge.**

- Mudyondzi a nga ha hlamusela hi xipano xo karhi xa bolo na mitlhontlho ya xipano xolexo.
- Mudyondzi a nga ha hlamusela hi ntlangu wo karhi wa bolo.

[40]

1.5.3 **Xifaniso xa 3: xa vadyondzi lava kanelaka hi ta dyondzo.**

- A nga ha hlamusela hi vadyondzi lava vulavulaka hi timhaka to karhi ta vutomi.
- A nga ha hlamusela hi vadyondzi lava nga na njhekanhjekisano hi mhaka yo karhi.
- A nga ha hlamusela hi vadyondzi lava burisanaka hi timhaka ta dyondzo.

[40]

1.5.4 **Xifaniso xa 4: xa nkhuvo wa vukati.**

- Mudyondzi a nga ha hlamusela hi nkhuvo wa vukati.
- A nga ha hlamusela hi nkoka wa nkhuvo.
- A nga ha boxa timhaka tin'wana leti yelanaka na nkhuvo.

[40]

**NTSENGO WA XIYENGE XA A: 40**

## **XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**

### **XIVUTISO XA 2**

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

#### **2.1 PAPILA RA XIKAYA**

- Adirese ya mutsari evokweni ra xinene.
- Xiloso.
- Ku n'wi hoyozela.
- Ku komba nkoka wa ku va n'wambhuri etikweni.
- Ku tikhoma kahle.
- Ku va xikombiso xa kahle eka vantshwa.
- Nsariso.

[20]

#### **2.2 PAPILA RA XIMFUMO**

- Tiadirese timbirhi.
- Adirese ya mutsari evokweni ra xinene.
- Adirese ya mutsaleriwa evokweni ra ximatsi.
- Vito ra khampani.
- Xiloso.
- Nhlokomhaka.
- Muxaka wa ntirho na laha a wu voneke kona.
- Tidyondzo leti a ti paseke.
- Ku tihlamusela vumunhu bya yena.
- Vutihlanganisi bya yena.
- Nsariso.

[20]

#### **2.3 N'WANGULANO**

- Mavito ya swimunhuhatwa.
- Ndhawu na nkarhi laha va bulaka va ri kona.
- Nkoka wa ntirho wa vudyondzisi.
- Vanhu hinkwavo lava dyondzekeke va huma emavokweni ya mudyondzisi.
- Ku kombisa ku amukela miehleketo ya un'wana.
- Ku khutaza vadyondzi ku yisa emahlweni tidyondzo ta vudyondzisi.

[20]

#### **2.4 XIVIKO**

- Siku.
- Vito ra masipala.
- Xiyimo xa mphakelo wa mati.
- Swibumabumelo.
- Mutsari wa xiviko.

[20]

**NTSENGO WA XIYENGE XA B: 20**

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

TBM  
59  
LNM

## **XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**

### **XIVUTISO XA 3**

Mukamberiwa a nga nghenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

#### **3.1 KHADI**

- Vito ra munghana.
- Malembe lawa a ya tlangelaka.
- Marito yo n'wi navelela mikateko.
- Mutsari wa khadi.

**[20]**

#### **3.2 XINAVETISO**

- Ndhawu laha mimovha yi hlantsweriwaka kona.
- Vito ra ndhawu.
- Nkarhi wo pfula na ku pfala.
- Mahlantswelo ya kona.
- Ntsengo wo hlantswa movha.

**[20]**

#### **3.3 SWILERISO**

- Vito ra ntlawa wa muganga.
- Swipyopyi na swidlayi a swi laveki.
- Timholovo a ti laveki.
- Ku landzelela milawu leyi vekiweke edan'wini.
- Ku ta na swambalo swo hlambela.
- Ku hlonipha van'wana vaendzi.

**[20]**

**NTSENGO WA XIYENGE XA C: 20**  
**NTSENGO WA TIMARAKA: 80**